

Audronė KAUKIENĖ

**PRŪSŲ KALBOS $\bar{i}/\underline{i}\bar{a}$ KAMIENO
SĄSAJOS SU KITAIŠ KAMIENAIŠ**

1. Prūsų kalba yra geriau už kitas baltų kalbas išlaikiusi vardažodžių $\bar{i}/\underline{i}\bar{a}$ -kamieną, pratęsiantį seną indoeuropiečių linksniavimo tipą, pvz., skr. *devī, devyās* "deivė", got. *bandi, bandjos* "ryšys, pantis", lie. *patī, pačiōs*, la. *pati, pašas*. Tiesa, prūsų kalbos $\bar{i}/\underline{i}\bar{a}$ -kameniai vardažodžiai ne visuomet lengvai atskiriami nuo kitų minkštojo kamiengalio žodžių (rašybos nenuoseklumai, tarminis įvairavimas, kamienu mišimas ir kt.). Aiškiausiai prūsų kalbos $\bar{i}/\underline{i}\bar{a}$, $\bar{e}$ ir i -kamienu žodžiai atpažįstami Elbingo žodynyje iš vienskaitos ar daugiskaitos vardininko galūnių: *asy, culczi, crausy, crausios* ($\bar{i}/\underline{i}\bar{a}$); *saule, wosee, raples* ($\bar{e}$); *antis, plieinis* "plėnys" (i). Katekizmuose pasitaiko įvairių linksnių formų, tačiau nustatyti kamienu sunkiau dėl didesnio kamienu mišimo, minkštųjų kamiengalių suartėjimo. Lingvistinėje literatūroje kol kas šiems klausimams skirta palyginti nedaug dėmesio, nėra nustatyti šio kamiengalio žodžių semantikos ir morfologinės struktūros ypatumai, nėra aptarti $\bar{i}/\underline{i}\bar{a}$ ir kitų (ypač $\bar{e}$!) kamienu skyrimo kriterijai. Yra atskirų pastabų, analizuojant tą ar kitą pavyzdį įvairiuose etimologinio pobūdžio darbuose, iš kurių matyti, kad jų autorių nuomonės skirtingos.

Elbingo žodynelio ir katekizmų medžiagos pobūdis ir aptariamų klausimų ratas taip smarkiai skiriasi, kad būtina juos apžvelgti skyriumi. Išvadas, gautas iš Elbingo žodynelio daiktavardžių analizės, vėliau galima pritaikyti, nagrinėjant daug įvairesnius, bet ir keliančius daug daugiau neaiškumų katekizmų pavyzdžius.

2. **Elbingo žodynelio daiktavardžiai** analizuojami tokia tvarka: pirmaisia suregistruojami visi galimi pavyzdžiai, po to aptariama jų kilmė, struktūra bei daryba ir semantikos ypatumai.

2.1 Elbingo žodynyje rasta 30 analizuojamojo tipo daiktavardžių. Dauguma jų užrašyta vienskaitos vardininko forma, retesni daugiskaitos vardininko pavyzdžiai.

2.1.1. **V i e n a s k a i t o s** vardininko galūnę $-y$ ar $-i$ ne visi autoriai vienodai interpretuoja. V. Mažiulis tiek PKP II, tiek ir PKEŽ rekomenduoja skaityti $-\bar{i}$ (šie skaitymo variantai toliau sąraše nurodomi laužtiniuose skliaustuose), visur aiškiai įžvelgdamas $\bar{i}/\underline{i}\bar{a}$ -kamienu. Tačiau J. Endzelins "Senprūsų valoda" leksikos dalyje (DI IV –2) čia matė trumpąjį $-i$ (skaitymo variantai nurodomi paprastuose skliaustuose), įvairiai jį morfologiškai interpretuodamas ($\bar{e}$ -kamienu, i -kamienu dviskaita ar kt.). Vis dėlto Elbingo

žodynėlio medžiaga leidžia labai aiškiai atskirti kamienų galūnes, bent jau *ī/īā*-kamieno vienaskaitos vardininkas neturėtų kelti jokių abejonių. Tokių pavyzdžių rasta 25:

- 1) *asy* [azi], (azi) "ežia",
- 2) *bleusky* [bl'auski] "meldas",
- 3) *dusi* [dusi], (dūsi) "siela",
- 4) *garkity* [garkiti] "garstyčia",
- 5) *kekti* [keksti] "kasa",
- 6) *kiosi* [k'asi] "taurė",
- 7) *cosy* [kasi] "koserė (kvėpuojamoji gerklė)",
- 8) *craysi* [kraisī] "šiaudas",
- 9) *crausy* [krausi] "kriaušė (medis)",
- 10) *culczy* [kulsī] "kulšis", (<*kulsē),
- 11) *louki* [lunki] (lāuki?) "takas",
- 12) *ludini* [l'udinī] "šeimininkė",
- 13) *mary* [marī] "marios",
- 14) *nozy* [nasi] (nōsi; divsk. nōm.?) "nosis",
- 15) *noseproly* [nasipralī] "nosiaskylė",
- 16) *pelki* [pelki] "pelkė",
- 17) *plauti* [plauti] "plaučiai",
- 18) *posty* [pāsti] "ganymas(is)",
- 19) *soancti* [spanksti] "kibirkštis",
- 20) *stabni* [stabni] (<*stabinē, tū Trautmanis Apr. Spr. 435) "krosnis",
- 21) *staydy* [skaidi] "iena",
- 22) *wolti* [valti] "varpa",
- 23) *wubri* [bruvī]¹ "blakstiena, antakis",
- 24) *sansi* [zansi], (zansi) "žąsis",
- 25) *sari* [zari], (zari) "žarijos".

2.1.2. Kaip jau matėme iš pavyzdžių (žr. 1.), Elbingo žodynėlyje galima rasti visų kamienų ir vienaskaitos, ir *d a u g i s k a i t o s* vardininko formų, tačiau nėra nė vieno tikro *īā*-kamienio pavyzdžio. Ar prūsų kalboje buvo tokio tipo žodžių, kaip lie. *giriā*, la. *dziŕa*? Duomenys rodo, kad po *ī* galūninis *-a būna tik intervokalinėje pozicijoje: *slayo* "šlajos", *sloyo* "lajus", *crauyo* "kraujas" (iš *kraujā, plg. dar nom. sg. *krawia* III, *kræuwiey* II, acc. *kraugen* I, *krawian* III), su priesaga *-ij-ā* *claywio* [klaivijā] "mėsa (šoninė)", *tarbio* [karbijā] "karbija". Vienintelė išimtis su galūniniu *-īā* po priebalsio būtų perdirbinys iš vak. slavų *syrište* – *sutristio* "išrūgos", jei jis tikrai skaitytinas [sutrist'ā] (taip PKP II 273), o ne [sutristijā].

2.1.3. Žodynėlyje rasti 5 *d a u g i s k a i t i n i a i* daiktavardžiai su galūne *-ios* ar *-yos* (iš *-*īās*): *brunyas* [brun'ās] "šarvai", *dragios* [drag'ās] "mielės", *knapios* [k(a)napjās] "kanapės", *crausios* [kraus'ās] "kriaušės" ir

¹ Forma *bruvi*, aišku, yra neginčytina etimologiškai, tačiau toks skaitymas (žr. PKP II 261) nėra būtinas: čia galėtų būti ne užrašymo klaida, o pačios kalbos reiškinys – metatezė (plg. Endzelins DI IV–2 341).

lisytyos [līsīt'ās (līz-?)] "aptvaras arkliams kaustyti". Kadangi vienaskaitos vardininkas su galūne *-īā Elbingo žodynėlio tarmei nebūdingas, visi šie žodžiai laikytini *ī/īā*-kamieniais. Tai patvirtina ir sugretinimas *crausy* (medis) ir *crasios* (vaisiai). Jie, matyt, sudaro vieną paradigmą, kap ir lie. *kriáušė* : *kriáušės*. Kaip tik dėl to *crasios* reikėtų skaityti ne [krausijās] (taip PKP II 281), o [kraus'ās], plg. Būga I 478, Mažiulis PKEŽ II 266–268.

2.2. Nagrinėjamyjū *ī/īā*-kamieno daiktavardžių k i l m ė gana įvairi: yra ir senų veldinių, ir naujadarų, ir skolinių.

Patys seniausieji turi įvairių kamienu atitikmenų daugelyje giminiškų kalbų – tai *nozy* "nosis", *mary* "marios", *sansy* "žąsis", *wubri* "blakstiena". Atitikmenų baltų ir slavų kalbose turi *plauti* "plaučiai" ir *wolti* "varpa", vien baltų – *asy* "ežia" (tolimesnių kalbų giminaičiai nelaikytini atitikmenimis dėl struktūros ar semantikos skirtumų), *culczy* "kulšis", *pelky* "pelkė" ir *sari* "žarijos", vien slavų – *dragios* "mielės" ir *kiosi* "taurė". Daugelis analizuojamųjų žodžių yra prūsų kalbos n a u j a d a r a i (tai rodo gana didelį šio tipo produktyvumą): *bleusky* "meldas", *kexti* "kasa", *caysi* "šiaudas", *louki* "takas", *posty* "ganymas(is)", *soanxti* "kibirkštis", *stabni* "krošnis", *staidy* "iena". Naujadarais laikytini ir dūrinys *noseproly* "nosiaskylė", vediniai *ludini* "šeimininke", *lisytyos* "aptvaras" ir *cosy* "koserė" (pastarojo žodžio bendra kilmė su lie. *koserė* nekelia abejonių, žr. Mažiulis PKEŽ II 247, tačiau struktūros skirtumai neleidžia jų laikyti atitikmenimis). Neabejotini s k o l i n i a i yra slavizmai *dusi* "siela" ir *garkity* "garstyčia", germanizmas (gali būti atėjęs per slavus) *brunynos* "šarvai". Labai seni ir ne visai aiškios kilmės skoliniai yra *knapios* "kanapės" ir *crausy* "kriaušė" : *crasios* "kriaušės". Kai kurie iš šių žodžių iš prūsų (ar kitų vakarų baltų) kalbos yra patekę į rytų baltų kalbas ar jų tarmes, pvz., *dragios* → Prūsijos lietuvių *drągės*, *crausy* → lie. *kr(i)áušė*.

2.3. Elbingo žodynėlio *ī/īā*-kamieniai daiktavardžiai turi tam tikrų s t r u k t ū r o s ir d a r y b o s ypatumų. Juos nustacius, gali būti lengviau atskirti šio tipo pavyzdžius nuo kitų kamienu žodžių, ypač nagrinėjant katekizmų medžiagą.

Daugelis nagrinėjamyjū žodžių yra šakniniai ar turi pirmines priesagas, tačiau yra ir daugiaskiemenių žodžių, turinčių aiškias antrines priesagas, net ir dūrinių (greta *noseproly* "nosiaskylė" čia verta prisiminti ir labai seną dūrinių, turintį atitikmenų giminiškose kalbose, tačiau žinomą tik iš III katekizmo – *waispattin* "viešpačių"). Neužfiksuota nė vieno priešdėlinio žodžio, matyt, priešdėlinė daryba buvo labiau būdinga *ē*-kamieniams, pvz., *ponasse* "panosė", *poducure* "podukra" ar vediniai iš priešdėlinių veiksmažodžių *abstocke* "dangtis", *auklextes* "nuoklastos", *sawayte* "savaite" ir kt.

2.3.1. Daugelis š a k n i n i ū daiktavardžių yra vediniai iš veiksmažodžių. Neabejotini deverbatyvai yra *dragios* "mielės" (iš balt.-sl. **dreg-* "drėbti / dribti, krėsti / kristi", žr. Mažiulis PKEŽ I 217), *kiosi* "taurė" (iš balt.-sl. **kēs-* "rėžti, pjauti", žr. Mažiulis PKEŽ II 189–191), *cosy* "koserė" (: lie. *kósėti*, la. *kāsēt*, skr. *kāsate* ir kt. Endzelins DI IV–2 243),

sari "žarijos" (: *žerėti* Endzelīns DI IV—2 298). Deminutyvų yra mažiau. Su daiktavardžiu *crais* "sienas" darybiškai sietinas *craysi* "stiebas, šiaudas" (žr. Mažiulis PKEŽ II 253), su būdvardžiu **pelk-* "pilkas" — *pelky* "pelkė" (Mažiulis PKEŽ II 290, 140 išnaša). V. Mažiulis yra linkęs daugelį analizuojamojo tipo daiktavardžių laikyti sudaiktavardėjusiais būdvardžiais — ne tik *pelky*, bet ir desubstantyvą *craysi* ar deverbatyvą *bleusky* "meldas" (iš **bleusk-* "bliuškinti, ploninti, minkštinti", žr. PKEŽ I 147—148). Tai jau nebe atskirų žodžių darybos ar etimologijos klausimai, o susiję su viso *i/ĩ/ā*-kamieno tipo istorija (plačiau žr. 5.).

2.3.2. P r i e s a g i n i a m s daiktavardžiams būdingi kai kurie struktūros ir darybos savitumai, vienijantys juos į tam tikras struktūrines — semantines grupes.

Pirmiausia minėtini deverbatyvai su priesaga *-tī*: *kexti* "kasa" (iš **kes-* "draskyti, šukuoti"), *plauti* "plaučiai" (iš **pleu-* "plaukti"), posty "ganymas(is)" (iš vak. balt.-sl. **pās-* "ganyti, saugoti"), *soanxti* [spankstī] "kibirkštis" (: lie. *spingėti*, *ap-spaņgęs*, la. *spuogāt* "žibėti"). Struktūriškai į juos panašus, tačiau kitaip sudarytas yra *wolti* "varpa". Priesagą *-tī* primena antrinė priesaga *-īt-ĩ*, su kuria sudarytas deverbatyvas *lisytyos* "aptvaras arkliams kaustyti" (iš **līs-* "(su)siaurinti, žr. Mažiulis PKP II 257), o šiam labai artimas struktūriškai skolinys *garkity* "garstyčia" (iš lenk. *gorczyca*).

Kita grupelė žodžių turi priesagą *-(i)n-ĩ*: tai denominatyvai *stabni* "krosnis" (: *stabis* "akmuo") ir *ludini* "šeimininkė" (padaryta iš skolinio *ludis* "šeimininkas").

Su priesaga *-s-ĩ* padarytas deverbatyvas *culczy* "kulšis" (iš **kulk-* "lenkti(s)"; V. Mažiulio nuomone, tai sudaiktavardėjęs būdvardis fem. balt. *kulksĩ "lenkta", žr. PKEŽ II 297—299).

Kai kurias panašias, bet ne visai tapačios darybos ir reikšmės priesagas gali turėti ir *ē*- ar *i*-kamieno žodžiai. Todėl greta struktūrinio labai svarbus ir semantinis kriterijus.

2.4. Analizuojamųjų žodžių r e i k š m ė s gana įvairios, tačiau galima pastebėti susidarant tam tikras semantines grupes:

a) kūno dalių pavadinimai — *kexti* "kasa", *kosy* "koserė", *culczy* "kulšis", *nozy* "nosis", *noseproly* "nosiaskylė", *plauti* "plaučiai", *wubri* "blakstiena"; prie šių pavyzdžių gražiai derėtų III *āustin* "snukį, nasrus" (gaila, nežinomas vardininkas), gal ir kai kurie kiti katekizmų daiktavardžiai;

b) negyvosios gamtos objektai — *asy* "ežia", *louki* "takas", *mary* "marios", *pelky* "pelkė" (čia gražiai derėtų ir III *iurin* "jūrą", apie tai dar 4.1. ir 4.3.), *soanxti* "kibirkštis", *sari* "žarijos";

c) augalai, jų dalys — *bleusky* "meldas", *garkity* "garstyčia", *craysi* "šiaudas", *knapios* "kanapės", *wolti* "varpa";

d) žmogaus veikla, jos produktai — *kiosi* "taurė", *posty* "ganymas(is)", *stabni* "krosnis", *staydy* "iena", *dragios* "mielės", *lisytyos* "aptvaras arkliams kaustyti", skolinys *brunyos* "šarvai";

e) moteriškosios giminės asmenų, veikėjų pavadinimai — prie E *ludini* "šei-

mininkė" paminėtini katekizmuose išlikę senieji $\bar{i}/\bar{i}\bar{a}$ -kamieniai daiktavardžiai acc. *mārtin* "nuotaką", *waispattin* "viešpačią", greičiausiai ir *schlūsnikin* "tarnaitę", nom. *trintawinni* "keršytoja" (su priesaga *-in-*, plg. 2.3.2.).

Kita vertus, šiam tipui nebūdingi medžių (išskyrus *crasus* "kriaušė") ir paukščių (išskyrus *sansy* "žąsis") pavadinimai — šie žodžiai paprastai yra $\bar{e}$ -kamieniai, pvz., *addle* "egle", *berse* "beržas", *līpe* "liepa", *laxde* "lazdynas", *wobalne* "obelis" ir kt., *gerwe* "gervė", *sarke* "šarka", *warne* "varna" ir kt.

2.4.1. Kaip ir kitų moteriškosios giminės kamienų, taip ir $\bar{i}/\bar{i}\bar{a}$ -kamieniai k u o p i n ė s reikšmės daiktavardžiai gali būti ne tik daugiskaitiniai (*brunjos* "šarvai", *dragios* "mielės", *lisytyos* "aptvaras arkliams kaustyti"), bet ir vienaskaitiniai — *bleusky* "meldas (meldai)", *craysi* "šiaudas (šiaudai)", *mary* "marios", *plauti* "plaučiai", *sari* "žarijos" ir pan.

3. K a t e k i z m ū tarmėje žymiai sunkiau atpažinti minkštųjų kamiengalių formas. Geriausiai tam reikalui tiktų vienaskaitos ar daugiskaitos vardininkas, nes šiose formose, nepaisant vokalizmo pakitimų, kai kuriuos kamienus leidžia atskirti galūninio *-s* buvimas ar nebuvimas. Deja, patikimų daugiskaitos vardininko formų nėra, o vienaskaitos vardininke galūnės *-i* gali pratęsti tiek istorinį $\bar{i}$, tiek ir $\bar{e}$. Taigi tuojau pat iškyla ne tik $\bar{i}/\bar{i}\bar{a}$ - ir $\bar{e}$ -kamienų žodžių atskyrimo, bet ir šių kamienų istorinio santykio problema. Apie istorinius kamienų santykius bus kalbama toliau (žr. 4.). Ta medžiaga, kuri užfiksuota katekizmuose, rodo visų minkštųjų kamiengalių sąartėjimą, daugelio linksnių galūnių sutapimą: gen. sg. *-is*, dat. *-i*, acc. *-in / -ien*, gen. pl. *-in*, dat. *-imans*, acc. *-ins / -iens*. Tenka ieškoti visų galimų būdų, padedančių nustatyti to ar kito žodžio linksniavimo tipą. Galima pasiūlyti tokius kriterijus:

a) E t i m o l o g i n i s sugretinimas, kuris leidžia laikyti $\bar{i}/\bar{i}\bar{a}$ -kamieniais bendraindoeuropietiškus ar bendrabaltiškus šio tipo žodžius, pvz., **patī*, **veiš-patī* ar **martī*.

b) Elbingo žodynėlio medžiaga: bendri žodžiai, struktūrinis, darybinis ar semantinis panašumas. Tiesa, mus pasiekusių prūsų tarmių negalima sutapatinti — jas skiria ir laikas, ir nuotolis, tačiau, šiaip ar taip, tai vienos kalbos tarmės. Be to, Elbingo žodynėlio tarmėje nėra pastebėta kokių nors ryškesnių kamienų mišimo pėdsakų, taigi jo medžiaga visai tinka būti atrama, tiriant prūsų linksniavimo tipų istoriją.

c) Vidinė katekizmų kalbos struktūrinė analizė. Katekizmuose randame įvairių linksnių ir įvairių kalbos dalių formų, kurias būtina aptarti skyrium.

3.1. Daiktavardžiai

Tikslų nagrinėjamojo tipo pavyzdžių kiekį nustatyti, aišku, yra labai sunku. Čia bus bandoma aptarti visus galimus, daugiau ar mažiau patikimus atvejus, iš eilės apžvelgiant turimas linksnių formas.

3.1.1. Vienaskaitos v a r d i n i n k o galūnė *-i* ar *-y*, kaip jau minėta (3.), gali būti interpretuojama ir kaip $\bar{i}$, ir kaip $\bar{e}$. Lingvistinėje literatūroje galima pastebėti tokį dėsningumą: daugeliu abejotinių atvejų pirmiausiai

linkstama rekonstruoti $\bar{e}$ -kamienes formas. Matyt, čia stipriai veikia geriau pažįstamos rytų baltų kalbos, turinčios stiprų $\bar{e}$ -kameną. Ši psichologinė įtaiga verčia laikyti $\bar{e}$ -kamieniais ne tik tuos katekizmų pavyzdžius, kurie turi šio tipo atitikmenis Elbingo žodynėlyje (pvz., *kurpi* III ir *kurpe* E, *korpe* GrG "korpė, batas"), bet ir visus tuos žodžius, kurie neturi jokių atitikmenų, o kartais net ir tuos, kurių atitikmenys Elbingo žodynėlyje yra $\bar{i}/\bar{i}\bar{a}$ -kamieno (pvz., V. Mažiulis, *dusi* E rekonstruodamas *dūsī, abejoja, ar III katekizmo *dūsī nėra iš *dūsē, žr. PKEŽ I 241).

Visiškai akivaizdu, kad $\bar{e}$ ir $\bar{i}/\bar{i}\bar{a}$ -kamienai pirmiausia suartėjo nekirčiuotoje pozicijoje, nes kirčiuota vardininko galūnė visais turimais atvejais išlieka nesusiaurėjusi, pvz., *semmē* III (*same* E) "žemė", *giwei* III [gīvē-i] "gyvenimas" (dėl dalyvio *aulausē* žr. 3.5.). Jei abu kamienai nėra visiškai sutapę, katekizmų tarmėje greičiau reikėtų įrodinėti ne $\bar{i}/\bar{i}\bar{a}$, o $\bar{e}$ -kamieno buvimą, nes jam paliudyti teturime pora minėtų pavyzdžių (Elbingo žodynėlyje šis kamienas gana stiprus!).

Be jau minėto *kurpi* ir tokių istorinio priebalsinio kamieno žodžių kaip *brati* "brolis", *duckti* "duktė", *mūti* "motina", kurių *-i* tikrai turi būti iš * $\bar{e}$ (plg. E *brote* ir *mothe*), katekizmuose dar yra keletas daiktavardžių, turinčių vardininko galūnę *-i* (visi pavyzdžiai iš III katekizmo): *kaāubrī*² "dagys", *kīrki*² "bažnyčia", *perōni* "bendrija", *rīki* ar *rycky* "viespatystė", *strigli*² "usnis (usnys?)", *supūni* "ponia", *teisi* "garbė" ir *trintavinni* "keršytoja". V. Mažiulis visų šių pavyzdžių galūnės *-i* kildina iš nekirčiuoto * $\bar{i} < * \bar{e}$, žr. atitinkamai PKP II 204, 260, 325, 321, 304, 269, 279, istoriškai juos laikydamas $\bar{e}$ -kamieniais (plg. dar PKEŽ II 60, 193). Tačiau šie žodžiai yra gana skirtingi, taigi ir juos interpretuoti galima įvairiai.

Visai įtikima, kad $\bar{e}$ -kamienis turėjo būti daiktavardis *kīrki*, skolinys iš vok. *Kirche* "bažnyčia", greičiausiai $\bar{e}$ -kamieniu laikytinas ir *perōni*, plg. panašios struktūros ir darybos *medione* "medžioklė" E (žr. dar 3.1.4.).

Visai kitaip reikėtų žiūrėti į moteriškosios giminės asmenų pavadinimus *trintawinni* ir *supūni* (skolinys iš lenk. *žu-pani). Ir struktūra, ir semantika kalba užtai, kad juos reikėtų laikyti $\bar{i}/\bar{i}\bar{a}$ kamieniais (plg. 2.3.2. ir 2.4.). Čia gražiai derėtų ir *schlūsni (III katekizmo forma *schlūsnikai* greičiausiai atsirado veikiant prieš einančiam įvardžiui *stai*: ... *stai ast Deīwas schlūsnikai / aina Trintawinni prei sūndin*; taip, regis, spėjo ir J. Endzelynas, žr. DI IV—2 301), acc. *schlūsnikin* (žr. toliau 3.1.4.) "tarnaitė": masc. **schlūsnik(a)s*, acc. *schlūsnikan*, nom. pl. *schlūsnikai* "tarnas".

Dvejopai gali būti vertinami *kaāubri* [kāubri] "dagys" ir *strigli* "usnis". Savo semantika jie artimi Elbingo žodynėlio $\bar{i}/\bar{i}\bar{a}$ -kamieniams augalų pavadinimams (žr. 2.4.-c). Kaip ir dauguma šio struktūrinio tipo žodžių, ir *kaāubri* (iš **kaub-* "lenkti", žr. Mažiulis PKEŽ II 60), ir *strigli* (: lie. *strīgti*, la.

² Formos *kaāubri* ir *strigli* pavartotos galininko situacijoje (...*kaaubri bhe strigli turei tans tebbei pijst*), o forma *kīrki* — kilmininko (...*steisei kīrki swaise martan*), bet struktūriškai laikytinos vardininkais, žr. Mažiulis PKP II 204, PKEŽ II 60, 193 (tačiau Trautmann Apr. Spr. 358 taiso *kīrkis*).

strigt, žr. Endzelīns DI IV–2 317) yra deverbatyvai. Tačiau nė vienas žodynėlio pavyzdys (išskyrus *noseproly* "nosiaskylė" su neaiškios kilmės antruoju sandu) ne tik neturi priesagų *r-ī* ir *l-ī*, bet net nesibaigia šiais junginiais. Tuo tarpu *ē*-kamienių daiktavardžių su priesagomis *-r-ē* ir *-l-ē* galima rasti ne vieną: *paustre* "dykuma", *adlle* "egle", *raples* "replės", *dumsle* "pūslė", *stacle* "ramstis" ir pan.

3.1.2. Nėra nė vieno visiškai patikimo k i l m i n i n k o pavyzdžio. Forma *teisis* III (*lāikutei dwigubbus t e i s i s werts*) "garbės" galėtų būti ne tik *ē*-kamienė (: lie. *tėisė*), bet ir *ī/īā*-kamienė (struktūra ir semantika primena *dūsī, žr. dar 3.1.4. ir 3.1.).

Tosie indoeuropiečių kalbose, kurios yra išlaikiosios aptariamąjį linksniaavimo tipą, kilmininko galūnė paprastai yra **-īās* (t.y. *īā*-kamienė), plg. skr. *devyās*, got. *bandjos*, lie. *marčios*. Tokią galūnę galėjo turėti ir Elbingo žodynėlio tarmė, greta nom. *garkity* "garstyčia" Mažiulis PKEŽ I 328 rekonstruoja gen. sg. **garkit'ās*. Tačiau vargu ar tokią galūnę galėjo būti išlaikiusi katekizmy tarmė, kurioje visiems minkštiesiems kamiengaliams buvo apibendrinta galūnė *-is*, pvz.: *gijwis* "gyvenimo", *kīrkis* "bažnyčios", *Wosis-pile* "Ožkos pilis", *Sawlis-kresil* "saulės krėslas" (*ē*-kamienas); *powaisennis* "sąžinės", *naseilis* I, *noseilīs* III [nōseilis] "dvasios" (*īā*-kamienas); *etnīstīslaims* III "malonės turtingas" (*i*- ar *ī/īā*-kamienas)³. Analizuoti kilmininko galūnę yra sunku dėl šio linksnio formų retumo: labai dažnai vietoj laukiamo kilmininko katekizmuose randame galininko formą, pvz., ...*esse wissawidiskan wargan / Kermenesh D a ū s i n / Labbas bhe T e i s i n isrāikilai* III 577–8.

3.1.3. Naudininko formų katekizmuose nėra užfiksuota.

3.1.4. Daugiau už kitus linksnius yra galininko formų. patys seniausi šio tipo žodžiai turi galūnę *-in*: *mārtin* III, *Waispattin* III. Ši galūnė primena skr. *-īm* ir skiriasi nuo kitų kalbų *īā*-kamienės galūnės (pvz., lie. *marčią*). Tiesa, greta formos *mārtin* III katekizme yra dar ir *mārtan* (kilmininko pozicijoje): *steisei kīrki swaise m ā r t a n*. Jei tai ne korektūros klaida, čia galėtų būti koks naujas morfologijos reiškinys, plg. panašiai įvairuojančias formas *madlan* III ir *madlin* III (2x) "malda", o dėl įvardžio *tirtan* "trečią" (fem.) žr. dar toliau (3.4.4.).

Skolinys *dūsī (*dusi* E) turi tris galininko formas – visos su galūne *-in*: *dūsīn*, *daūsīn* ir *doušin* III.

Galbūt *ī/īā*-kamienas skyrėsi nuo kitų minkštojo kamiengalio daiktavardžių tuo, kad galininke turėjo galūnę *-in*, o ne *-ien* (*-ian* ar *-en*). Kitų kamienių daiktavardžiai paprastai turi įvairuojančias galūnes, pvz., *semmin* I / *semmien*, *semien* (9x) II, III "žemė", *nacktin* I / *nacktien* III "naktį", *etwerpsennin* III / *etwerpsennien* III, *etwerpsennian* II "atleidimą". Todėl, matyt, nelaikytini *ī/īā*-kamieniais tie daiktavardžiai, kurie turi galininką su galūne *-(i)en*: *perōnien* III / *perōnin* III "bendrija" ir *kirken* II / *kirkin*

³ Kitokių galūnių turi kai kurie *ia*-kamieniai daiktavardžiai. Tai labai reti atvejai: *tauwischies* II, *tawischas* III [tavišas] (greta *tawischis* I) "artimo", *nierties* III "narto" ir *rikijas* III "pono".

I, *kijrkin* III "bažnyčia" (šių žodžių vardininkas baigiasi *-i*, žr. 3.1.1.) arba *arien* "javus" (V.Mažiulis čia įžiūri substantyvizuotą būdvardį *ari, žr. PKEŽ I 93). Žinoma, jei tokios formos nėra užfiksuota, pavieniai pavyzdžiai su galūne *-in* dar neleidžia daryti kokių nors išvadų dėl kamieno (pvz., *āustin* "nasrus", *pramadlin* "užtarimą" III), nebent atsirastų kitų struktūrinių ar semantinių kriterijų (pvz., *schlūsnikin* "tarnaitę", žr. 3.1.1.). Kuo daugiau užrašyta pavyzdžių su galūne *-in*, tuo didesnė tikimybė, kad žodis yra *ī/ĭā*-kamieno. Tokiais žodžiais būtų galima laikyti *riki* "viešpatystė" (skolinys iš got. *reiki*) ir *teisi* "garbė" (abiejų vardininkai baigiasi *-i*, žr. 3.1.1.): *rikin* III (4x) ir *teisin* III (4x), *teischin* III.

3.1.5. Daugiskaitos v a r d i n i n k o formų katekizmuose nerasta.

3.1.6. Daugiskaitos k i l m i n i n k o pozicijoje pavartota forma *dusin* III: ...*beggi tennei budē kirscha iouson Du = s i n*. Daugiskaitos kilmininko galūnė *-in* būdinga visiems minkštojo kamiengalio daiktavardžiams. Tiesa, prielinksnis *kirsa* "virš" paprastai vartojamas su galininku, tačiau tuomet lauktina galūnė *-ins* (žr. 3.1.8.).

3.1.7. Daugiskaitos n a u d i n i n k o formų neužfiksuota. Tiesa, naudininko pozicijoje užrašyta forma *waispattin* III: *Steimans Butta Rikijans bhe Bntas W a i s p a t t i n*. Sprendžiant pagal *Rikijans*, tai turėtų būti galininko forma.

3.1.8. Turime dvi galininko formas, abi pavartotos netiesioginio papildinio pozicijoje — *dusin* (žr. 3.1.6.) ir *waispattin* (žr. 3.1.7.). Galūnė *-in* vietoj laukiamos *-ins*, jei tai nėra užrašymo klaida, galėtų būti *ī/ĭā*-kamieno požymis.

3.2. Būdvardžiai

Dauguma katekizmuose rastų būdvardžių yra kieto kamiengalio — paradigma *-(a)s, -a, -an*. Minkštojo kamiengalio būdvardžių yra kiek mažiau, tačiau gana įvairių. Kai kurias moteriškosios giminės formas galima laikyti *ī/ĭā*-kamienėmis. Pirmiausia čia minėtinas pavyzdys *gillin* III: *Stwi dai Deius ainan g i l l i n maigun krūt nostan smunentinan (maiggun*, sprendžiant pagal formą, yra acc. sg. fem., nom. sg. turėtų būti *maigā > *maigū). V.Mažiulis PKEŽ I 363, rekonstruodamas nom. sg. fem. *gilī, čia pat nurodo masc. *gilus = lie. *gilus*, la. *dziļš*. Atstatant *u*-kamienę vyriškosios giminės formą, matyt, pirmiausia remiamasi etimologinėmis paralelėmis ir paradigmos *-us, -i, -u* senumu. Pačioje prūsų kalboje tokia paradigma niekur nėra paliudyta. Lietuvių kalbos *u*-kamienius būdvardžius dažnai atitinka *a*-kamieniai, pvz., *kārtai* "kartūs", *rāms* "doras" : *ramús, sparts* "stiprus" : *spartus*. Visi katekizmuose rasti būdvardžiai, kuriuos galima laikyti *u*-kamieniais, galūnę *-us* turi po priebalsio *g*: *āūgus* "gobšus", *preittlāngus* "lengvas", acc. *sen...polligun* "su lygiu", *polīgon* "panašų", neutr. (adv.) *polīgu* "panašiai". Tiesa, būdvardžiai **leng-u/lang-u* "lengvas" ir *līg-u "lygus" turi *u*-kamienių etimologinių paralelių giminiškose kalbose, tačiau jie abu prūsų kalboje yra priešdėlių vediniai. Nė vienas iš šių pavyzdžių neturi moteriško-

sios giminės formų, kurios galėtų patvirtinti, kad jie tikrai yra *u*-kamieniai, kad galūnės *u* nėra murmamasis garsas, atsiradęs, sutrumpėjus galūnei po gomurinio priebalsio (plg. *asmus* "ašmas" po lūpinio *m*). Be to, prūsų kalboje moteriškosios giminės *i/ĭā*-kamieniai būdvardžiai gali būti ir greta kitų kamienų vyriškosios giminės formų (*a*-, o ypač *i/ĭa*-).

Pirmiausia paminėtinas pavyzdys *postippin* "ištisą" (fem.): ...*kaīdi tans stan p o s t i p p i n Chritiāniskan / nosemmien preiwackē, senrīnka* ("ištisą krikščioniją"). Kaip rodorieveiksmis *postippan* "ištisai", vyriškosios giminės forma turėtų būti *a*-kamenė.

Visiškai drąsiai galima kalbėti apie paradigmą *-is, -ī, -i(n)*. Nėra jokių duomenų, bent jau katekizmuose, apie *ē*-kamienius prūsų kalbos moteriškosios giminės būdvardžius (plg. lie. *didelis, didelė, medinis, medinė* ir kt.). Šio tipo minkštojo kamiengalio būdvardžiais laikytini *arwis* "tikras", sudurtiniai *wyszen mukis* II, acc. *wissemokin* II, *wissemukin* III "visagalis", *ackewjstīn* III "akivaizdų (akivaizdžią)", gal ir Elbingo žodynėlio *gailis* "baltas" (Mažiulio PKEŽ I atstatoma *gailas), *caltestis* [*kaltiskīs* PKP II 286] "avilinis" junginyje *caltestisklokis* ir *mynsis* "uždaras" — jie pateikti ne įprastine niekatrosios giminės forma su galūne *-an*. Iš tokių būdvardžių padaromirieveiksmiai (=rieveiksmiškai vartojamos niekatrosios giminės formos) paprastai baigiasi *-i*, pvz., *arwi* "tikrai", *perarwi* "iš tikro", *isarwi* "ištikimai", *akiwjsti* "akivaizdžiai", gal ir *emperrī* "bendrai".

3.2.1. Ypač daug šio tipo pavyzdžių yra su produktyvia būdvardine priesaga *-ing-*. Greta vyriškosios giminės nom. sg. formų su galūne *-ing-(i)s* vartojama moteriškosios giminės forma *-ingi* (**-ing-ī*) ir niekatrosios *-ingi, -ingin*⁴. Sutrumpėjusi (nekirčiuota) moteriškosios giminės vardininko galūnė grafiškai nebesiskiria nuo niekatrosios giminės formos. Be to, vietoj laukiamybūbūdvardžių katekizmuose dažnai vartojamirieveiksmiai, turintys panašią formą, pvz., *isspretīngi* "suprantama", *musīngin* "galima" ar *glandewingei* "pa(si)guodžiančiai". Ne visuomet galime tiksliai pasakyti, kokią formą vienu ar kitu atveju turime. Todėl čia suminėsime visus daugiau ar mažiau patikimus moteriškosios giminės pavyzdžius: nom. sg. *ainaseilingi* III "vieniša" ar "vienišai" (*Kawida aina ticra widdewū bhe a i n a s e i l i n g i a s t*), acc. sg. *a u s c h a u d i w i n g i n Aucktairikijskan* "patikimą vyresnybę" III ir *warewingin* III (*postan w a r e w i g i n rankan Deiwas* "po galinga Dievo ranka"). Pastebėtina, kad visi vienaskaitos galininko pavyzdžiai — tiek moteriškosios, tiek ir vyriškosios giminės, turi galūnę *-ing-in* (nėra nė vieno pavyzdžio su *-en* ar *-ien!*).

3.3. Skaitvardžiai

Tokio pat struktūrinio tipo, kaip jau aprašyti būdvardžiai, yra kelintinis skaitvardis *tirt(i)s* (*tirts* I, *tirtis* II, *tirts* III), fem. *tirti* (*Stai T i r t i Maddla* "die D r i t t e Bitte") III. Formą *tirti* Mažiulis PKP 320 siūlo

⁴ Prūsų kalboje, skirtingai nuo kitų baltų kalbų, būdvardžiai su priesaga *-ing-* yra ne *a/ā*-kamieno, tačiau tai jau atskira tema, verta specialaus tyrinėjimo.

skaityti [tirtī]; ten pat 252 išnašoje priduriama: "Jeigu galūnė buvo kirčiuota, tai čia yra [tirtī] (iš pirmųkštės **-ī*). Jeigu galūnė buvo nekirčiuota, tai [tirtī] su *-i* < **-ī* (ar iš **-ī* < **-ē*)". Vargu ar forma *tirtī* istoriškai laikytina *ē*-kamiene. Kitų kalbų atitikmenys kalba apie *ī/īā*-kamieną, plg. lie. la. *tretīas, *-īā*, s.sl. *tretjъ*, got. *þridja*, skr. *ṭṛṭiya-*. Prūsų kalboje nėra nė vieno *e*-kamenio skaitvardžio, kuris būtų galėjęs įtakoti moteriškosios giminės kamieno pakitimus.

Vienaskaitos galininko galūnės įvairuoja [tuo skaitvardžiai ir įvardžiai (žr. 3.4.) skiriasi nuo daiktavardžių ir būdvardžių]: *-in* (*T i r t i n̄ deīnam attskiwuns... I, ...en t ī r t i n̄ bhe ketwirtin streipstan III*), *-ian* (...*en t ī r t i a n̄ deīnan etskūuns III*), *-ien* (*An t i r t i e n̄ deīnan etskyuns II*) ir net *-an* (*En t ī r t a n̄ deīnan etskūuns...*). Galūnių įvairovė galėtų būti aiškinama dvejopai. Antrojo ir trečiojo katekizmo galūnės *-(i)an* ar *-ien* galėjo atsirasti veikiant greta esantiems žodžiams — prielinksniui *en* ar *an* ir daiktavardžiui *deīman*. Kita vertus, čia gali būti išlaikyta sena *īā*-kamenė galūnė, plg. lie. *trėčiū* (*pāčiū*, *mārčiū* ir kt.) Forma *tirtan* primena jau aprašytą daiktavardžio formą *martan* (žr. 3.1.4.).

3.4. Įvardžiai

Visose baltų kalbose turėjo būti *ī/īā*-kamieno moteriškosios giminės įvardžių (greta *i-* ar *i/ia*-kamieno vyriškosios giminės formų). Vienos lekšemos yra bendrabaltiškos ar net dar senesnės, kitas yra išlaikiusios ar naujai sudariusios atskiros baltųkalbos. Visos baltų kalbos turi *šis : *ši (lie. *šis*, *ši*, tarm. *šī*, la. *šis*, *ši*, pr. *schis*). Lie. *pāts*, *patī*, la. *pats*, *pati* atitikmens vietoje prūsai turėjo *subs*, *subā (šaknis *pat-* buvo išlaikyta daiktavardyje *waispattin*). Lie. *kuriš*, *kuri*, la. *kuṣš*, *kuṣa*, lie. *jīs*, *jī* vietoje — taip pat kiti žodžiai, iš kurių vertas dėmesio enklitinis įvardis *dis, neutr. *dī* "jis; tai", greta tikėtina forma fem. *dī. Daugiausia katekizmuose rasta įvardžio *šis*, *ši* atitikmenų formų, rodančių įvairuojantį kamiengalį. Apžvelgsime visas turimas linksnių formas.

3.4.1. Iš vienaskaitos *v a r d i n i n k o* formų užfiksuota tik masc. *schis* I, III, *sis* II ir neutr. (adv.) *dī*, *dei* (*turedi* "turi tai" III, *turridi* "t.p." III, *kāidi* "kad tai" III (4x), *kai dei* "t.p." III). Moteriškosios giminės formų nėra.

3.4.2. Vienaskaitos *k i l m i n i n k o* žinomos tik vyriškosios giminės formos *schisses* ir *schīēise* III.

3.4.3. Iš *n a u d i n i n k o* formų, be masc. *schisman*, neutr. *schismu* III, turime ir fem. *Schissai* III (*s c h i s s a i nianbillintai* "šiai nebylojančiai"). Galūnės *-ai* negalima tiesiogiai gretinti su lie. *šiái* galūne, nes abi formos skiriasi morfologiškai (*schissai* turi įsiterpusį įvardinį formantą *s*).

3.4.4. Įvairių *g a l i n i n k o* formų turi abu aptariamieji įvardžiai. Vyriškosios (ir niekatrosios?) giminės formos baigiasi *-an* (*esse schan līdan*, *noschan bausennien* III, *schan emnen* I), *-ian* (*schian busennien* III) ir *-ien* (*schien malnījkan* III (2x) ir *sien spagtun* III). Moteriškosios giminės formos, be įprastinio varianto *schan* (12x) (pvz., *s c h a n lankenān deīnan* I,

ēnschan madlin III, *schan twaian schlūsnikin* ir kt.), dar gali baigtis *-ien* (*ēnschien madlin* III), *-en* (*schen naktin*, *schen Naktin* III) ir *-in* (*schin madlikan* III 2x).

Antrojo įvardžio giminių formų santykis kiek kitoks. Visos vyriškosios giminės formos galūnėje turi *i* – forma *din* katekizmuose pavartota 6x (*pro-weladin* I, *bebillēdin* III, *preidin*, *pērdin*, *kirsa din* III ir kt.). Abi žinomos moteriškosios giminės formos yra skirtingos: *weddēdin* "nuvedė ją" III ir *stwi wīrsti die n wijrinan billūns* III.

Galūnių įvairavimu įvardžiai skiriasi nuo atitinkamų daiktavardžio ir būdvardžio vienaskaitos galininko formų.

3.4.5. Daugiskaitos *vardini* *n* *k* o teturime vyriškosios giminės pavyzdžių: *schai wirdai*, galbūt ir *dei* (*Tit paskulē as teinu / kai dei pirsdau wisan powijstin ... segge / Madlan ...* V. Mažiulis PKP II 182 verčia "Taip raginu aš dabar, kad jie priešais visą dalyką tedaro prašymą", nors PKEŽ I 202 ši forma interpretuojama kitaip ir verčiama "tai" – pagal vok. *man*).

3.4.6. Vienintelė daugiskaitos *kilmini* *n* *k* o vyriškosios giminės forma yra *schēison*, pavartota vietoj laukiamos vienaskaitos: *mes mans schi ēi s o n malnijkikai* ("des Kindleins") *enimimaisin*.

3.4.7. Daugiskaitos *nau dini* *n* *k* o formų nėra.

3.4.8. Daugiskaitos *galini* *n* *k* o formų yra ne tiek mažai. Įvardžio *schis* vyriškosios giminės formos dvejopos – *schins* III (*schin s pallaipsans* 2x) ir *schans* (*en schans Wirdans*), o moteriškosios – tik vienas pavyzdys *schiens* (*schiens twaians Dāians* III).

Visos antrojo įvardžio formos – vyriškosios giminės: *dins* 5x (pvz., *criztity din s I*, *prēidins* III, *poglabūdins* III) ir *diens* II (*criztidi*=*diens*).

Įvardžio formų analizė rodo, kad daugeliui linksnių būdingas kamiengalio balsių *i* ir *a* įvairavimas. Vyriškosios ir moteriškosios giminės galūnės dažnai sutampa, bent jau negalima pastebėti tokių skirtumų, kurie būtų būdingi ne atskiriems linksniams, o visai paradigmai. Vienaskaitos ir daugiskaitos galininko galūnių santykis yra netgi priešingas.

3.5. Dalyviai

Baltų, kaip ir kai kuriose kitose indoeuropiečių kalbose, veikiamosios rūšies moteriškosios giminės dalyviai taip pat yra *i/iā*-kamiens, plg. lie. *kriūtanti*, la. *krituoša*, skr. *satī*. Prūsų kalbos esamojo ir būtojo laiko formų galūnės kiek skiriasi, todėl jas apžvelgsime skyrium.

3.5.1. *Esamojo laiko* moteriškosios giminės formų nėra daug. Abiejų giminių galininko formos galūnėje turi balsį *i*: acc. sg. fem. *ripintin* "sekančią" III (įvardžiutinė forma *ripintinton* III), masc. *nidruwīntin* "netikintį" III, acc. pl. masc. *waitiaintins* "kalbančius" III, *warguseggēintins* "piktai darančius" III. Tokios formos, kaip dat. sg. fem. *nianbillintai* "nebylojančiai", nom. pl. masc. *skellāntai* "kalti, skelą" III (*greta skellantei* III) rodo kietojo kamiengalio vezimąsi į paradigmą. Deja, neturime nė vienos moteriškosios giminės vardininko formos.

3.5.2. B ū t o j o l a i k o dalyvių beveik visos užfiksuotos formos yra vyriškosios giminės. Daugelis jų kamiengalyje turi *i*: acc. sg. *-in* (*ainangimmusin* "viengimi" III), nom. pl. *-is* (*aupallusis* "radę", *immusis* "ėmę" III). Daugiskaitos galininke dažnesnė galūnė *-ins* I, II, III (4x, pvz., *aulauūsins* III "mirusius"), bet gali būti ir *-ens* (*aulauwussens* "t.p." I). Formų su kietuoju kamiengaliu nerasta.

Vienintelė nom. sg. fem. forma *aulausē*, jei tai nėra kokia tarimo ar užrašymo klaida (žr. Mažiulis PKEŽ I 117 ir lit.), galėtų rodyti katekizmų (bent jau III) tarmėje buvus papildomąją distribuciją tarp kirčiuotos ir nekirčiuotos vardininko galūnės *-ē* ir *-i*, rodančių, kad dalyje prūsų tarmių *i/īā* ir *ē*-kamienai galėjo būti visiškai sutapę.

4. Aptarus visų prūsų kalbos paminklų formas, matyti, kad jų duomenys smarkiai skiriasi. Elbingo žodynelio tarmėje minkštieji *i/īā*, *ē* ir *i*-kamienai atskiriami, o katekizmų tarmėje jie yra smarkiai suartėję. Dėl to kalti ne tik laikas, tarminiai fonetikos pakitimai ir pan., bet ir šių kamienu senos istorinės sąsajos, kurios išryškėja sugretinus prūsiškus pavyzdžius su kitų baltų kalbų atitikmenimis.

4.1. Seniausios yra *i* ir *īā*-kamienu sąsajos. Pradžioje jos buvo tik kaitybines, plg. linksnių galūnės lie. *-i*, *-ios*, *-iai*, *-ia* ir skr. *-ī*, *-yās*, *-yai*, *-īm*. Prūsų kalboje ne tik galininke, bet ir kitų linksnių formose yra išgalėjęs *i*-kamienas. Katekizmuose nerasta jokių *ia*-kamieno pėdsakų, išskyrus įvardį **si* ir skaitvardį **tirti* (žr. 3.4.4. ir 3.3.), būdingos galūnės nom. sg. *-i*, gen. *-is*, acc. *-in*, gen pl. *-in*, acc. *-in(s?)*. Rytų baltų kalbose, priešingai, išgalėjo *īā*-kamienas, ypač tai būdinga latvių kalbai ir rytinėms lietuvių tarmėms. Neretai *ia*-kamienas apibendrinamas visai paradigmai, plg. lie. sen. *platýji* – nauj. *plačióji*, tarm. *toki* – *tokiā*, lie. *plati*, *kriūtanti* – la. *plāša*, *krituoša*. Taip atsiranda lietuvių ir latvių *īā*-kamieniai žodžiai; *giriā* : *dziža* tipo daiktavardžių rytų baltų kalbose yra ne taip jau maža, o prūsų kalboje – nei katekizmuose, nei Elbingo žodynelyje (žr. 2.1.2.) nėra nė vieno patikimesnio pavyzdžio, liudijančio šio tipo egzistavimą (Elbingo žodynelio daugiskaitos vardininko formos su galūne *-ios* < **-iās* priklausė ne *īā*, o *i/īā*-kamienams leksemoms, pvz., *crausy* : *crausios*). Prūsų *i/īā*-kamienu rytų baltų, kartais ir slavų kalbose neretai atitinka *īā*- (ret. *-īā*-) kamienas: E *asy* – lie. *ežiā*, la. *eža*, *mary* – lie. *mārios*, *plauti* – la. *plāušas*, K **marti* – la. *mārša*, E *sari* – lie. *žarijā* (plg. dar s.sl. *zorja* "žerėjimas"), *kiosi* "taurė" – s.sl. *čaša*, gal ir **jūri* – lie. *jūrios*, la. *jūža*. Panašūs struktūriniai santykiai būna tarp skolinio ir to žodžio, iš kurio jis kilęs, pvz., E, K **dusi* – lenk. *dusza* (plg. skolinis lie. *dūšiā*, la. *dūša*), E *garkity* – lenk. *gorczyca* (plg. lie. *garstýčiā* ar *garsvýčiā*), gal ir E *brunjos* "šarvai" – got. *brunjō* ar s.sl. *brunja* (plg. la. *brūnas*). Todėl labai įtikima, kad *i/īā*-kamieniai turėjo būti tie skoliniai, kurie kilę iš žodžių, besibaigiančių *-i*, pvz., K *supūni* "ponia" – lenk. **žu-pani*, *riki* "viešpatystė" – got. *reiki*.

Rečiau prūsų *i/īā*-kamienu atitinka kitų baltų kalbų *ē*-kamienas: E *pelky* – lie. *pėlkė*, la. *pelce*, gal ir K *teisi* – lie. *tėisė*. Tokių struktūrinių santykių

pasitaiko ir tarp įvairios kilmės skolinių, pvz., E *dragios* – lie. tarm. *drāgēs*, E *crausy* – lie. *kriáušė* (plg. ir bulg. *kruša*), E *knapios* – lie. *k(a)nāpės* (lenk. *konopie*).

Lietuvių tarmėse jau seniai pastebėtas *io-* ir *é-* kamienų įvairavimas (plg. Būga I 104), pvz., *dvasià / dvāsė, musià / mùsė, giria / girė, mārios / mārės* ir pan. Rytinėms tarmėms būdingesnės *io-* kamienės formos, vakarinėms – *é-* kamienės. Tarminės *é-* kamienės formos dažniausiai yra naujesnės, atsiradusios dėl kamienų mišimo, veikiant įvairiems tarminiams fonetikos procesams.

4.3. Didelį prūsų kalbos *ī/iā-* kamieno produktyvumą rodo tai, kad į jį yra patekę kai kurie senieji *i-* (ar priebalsinio) kamieno žodžiai: E *culczi* – lie. *kūlšis*; E *nozy* – lie. *nósis*, la. *nāss*, lot. *nāris*; E *sansy* – lie. *žąsis*, la. *zūoss*, sva. *gans*, gr. *χῆν* (skr. *hamṣī* greičiausiai yra naujadaras greta masc. *hamṣah* ir jo sutapimas su *sansy* atsitiktinis); E *wubri* "blakstiena" – lie. *bruvis*, s.sl. *bruvь*, skr. *bhrūh*. Prie šios grupelės derėtų ir devarbatyvas *posty* "ganymas(is)", gal ir kai kurie kiti devarbatyvai su priesaga *-ti* (žr. 2.3.2.), funkciškai atitinkančia priesaga *-t-is*.

Kaip ypatingesnę atvejį reikėtų nurodyti tuos žodžius, kurie pratęsia senąsias niekatrosios giminės formas su galūne **-i*. Neabejotinas šio tipo pavyzdys yra E *mary* (iš **mari*) – s.sl. *more*, lot. *mare*. Galbūt panašios kilmės ir K **iūrī* (taip rekonstruoti leidžia dvi galininkų formos su galūne *-in*, plg. 3.1.4., o E *luriay* galėtų būti laikomi niekatrosios giminės forma ir taisytni **iurian*, plg. Endzelėns DI IV–2 230) – skr. *vāri* "vanduo".

Lietuvių tarmėse, ypač vakarinėse, *i-* kamieno žodžiai linkę pereiti į *é-* kamieną (*kūlšė, nósė, žąsė* ir pan.). Prūsų kalboje irgi pasitaiko panašių reiškinių, pvz., E *pusne* – lie. *pušnis, slaune* "grąžulo šlaunis" / *slaunis* "šlaunis" – lie. *šlaunis*, skr. *šronih*, lot. *clūnis*.

5. Kamienų sugretinimas leidžia daryti prielaidas apie jų raidą. Jų įvairavimo ir mišimo priežastys visose baltų kalbose – ne vien istoriniai fonetiniai pakitimai. Dalis aptariamųjų kamienų yra susiję ir genetiškai.

5.1. Baltų kalbų daiktavardžio raidą galima pavaizduoti šia schema:

ide.	<i>ī/iā</i>	→	<i>i</i>	(prieb.)
balt.	<i>ī/iā</i>	→	<i>ē</i>	<i>i</i> (prieb.)
vak. balt.	<i>ī/iā</i>	→	<i>ē</i>	<i>i</i>
ryt. balt.	<i>i/iā-iā</i>	→	<i>ē</i>	<i>i</i>

Bendraindo europietiškuoju laikotarpiu rekonstruoti du tarp savęs genetiškai nesusiję minkštojo kamiengalio tipai *-ī/iā* ir *i-* (ar priebalsinis) kamienas, pvz., **patī* ir **k'launis* "šlaunis", neutr. **mari* "marios".

Iš senojo *ī/iā* kamieno baltų prokalbėje tam tikromis sąlygomis atsišakojo *ē-* kamienas ir susidarė trys kamiengalio tipai, pvz.: **martī*, **eži* "ežia" (tokią prabaltišką šio žodžio formą rekonstruoja ir Būga I 594, ir Mažiulis PKEŽ I 10) – **saulē*, **žemē* (: prasl. **zemjā*) – **akis*, **šird(is)*⁵.

⁵ Baltų *ē-* kamieno atsiradimas – labai sudėtingas klausimas, reikalaujantis

Vakarų baltų kalbose $\bar{i}/\bar{i}\bar{a}$ -kamenas išlieka stiprus, jis net papsildo kai kuriais buvusiais i -(priebalsinio) kamieno žodžiais (pradžią tam galėjo duoti neutr. formos su galūne $-i$), net atsiranda naujadarų. Ilgainiui dalyje prūsų tarmių šie kamieniai labai suartėja, genetines kamienų sąsajas sustiprina fonetiniai žodžio galo pakitimai.

Rytų baltų kalbose, atvirkščiai, $\bar{i}/\bar{i}\bar{a}$ -kamenas nusilpsta, iš jo atsišakoja $\bar{i}\bar{a}$ -kamenas, kuris išigali latvių kalboje ir dalyje lietuvių tarmių. Vakariniuose lietuvių tarmėse labai sustiprėja $\bar{e}$ -kamenas, į jį pereina ne tik $i\bar{a}$ -, bet ir i -kamieniai žodžiai.

Būdvardžių, skaitvardžių įvardžių ir dalyvių $\bar{i}/\bar{i}\bar{a}$ -kamienų moteriškosios giminės formų likimas kiek kitoks. Jį sąlygojo koreliacija su tam tikromis vyriškosios giminės formomis. Iš indoeuropietiškujų laikų paveldėtos gana įvairios paradigmos: moteriškosios giminės $\bar{i}/\bar{i}\bar{a}$ -kamienės formos gali būti vartojamos ne tik greta u -, bet ir greta i -, priebalsinio, $i/i\bar{o}$ - ir net $\bar{o}$ -kamienų vyriškosios giminės formų (užtenka prisiminti veikiamuosius dalyvius, įvardžius *pàts, patì, šìs, šì* ir pan.). Atskirose baltų kalbose išliko ir išgalėjo kiek kitokios įvairių kalbos dalių formos.

Prūsų kalboje geriausiai paliudyta paradigma $-is, *-\bar{i}, -i(n)$. Labai atsargiai reikėtų žiūrėti į paradigmos $-us, *-\bar{i}, -u$ rekonstrukciją (žr. 3.2.), o ypač į su ja susijusius $\bar{i}/\bar{i}\bar{a}$ -kamienų naujadarų kilmės aiškinimus (žr. 2.3.1.).

Lietuvių kalboje $\bar{i}/\bar{i}\bar{a}$ -kamienės formos gana patvarios, įprastinė būdvardžių paradigma — $-us, -i, -u$. Įvardžiai ir dalyviai turi $\bar{i}/\bar{i}\bar{a}$ -kamienės moteriškosios giminės formas greta įvairaus tipo vyriškųjų. Skaitvardis *trečią* greičiausiai yra naujai perėjęs į $i\bar{a}$ -kameną.

Latvių kalboje beveik visos $\bar{i}/\bar{i}\bar{a}$ -kamienės formos yra perėjusios į $\bar{i}\bar{a}$ -kameną, bėra kelios reliktinės įvardžių formos (*patì, šì*).

THE HISTORICAL CONNECTIONS OF PRUSSIAN $\bar{i}/\bar{i}\bar{a}$ -STEM NOUN

Summary

The old $\bar{i}/\bar{i}\bar{a}$ -stem of type **patì* survived in Old Prussian better than in East Baltic languages. There are 30 substantives (25 in form of nom. sg. with the endings $-i, -y$ and 5 nom. pl. forms, ending in $-ios$, f.e. *crasusy* "pear tree": *crasios* "pears") in Elbing dictionary. The substantives of this type are easy to be distinguished from other palatal stems ($\bar{e}, -i$). On the contrary, these stems became very close, almost mixed among themselves, in the dialects of I, II, III catechisms. In order to recognize different stem forms, some selection criteria are proposed in this article.

The analysis of Prussian language data and their comparison with East Baltic correspondences allow us to make certain conclusions about evolution of $\bar{i}/\bar{i}\bar{a}$ -stem nouns in all Baltic languages and their historical connections with $i\bar{a}$ -, $\bar{e}$ -, $-i$ (or consonant) stems (main results are illustrated by picture in section 5.1.).

---

specialaus tyrinėjimo. Šiame straipsnyje jis paliečiamas tik tiek, kiek tai būtina, aiškinantis $\bar{i}/\bar{i}\bar{a}$ -kamieno istoriją.